ת"ר איזהו מת שיש לו רקב מת שנקבר ערום בארון של שיש או על גבי רצפה של אבנים זהו מת שיש לו רקב נקבר בכסותו בארון של עץ או על גבי רצפה של לבנים זהו מת שאין לו רקב אמר עולא אין רקב אלא הבא מן הבשר ומן הגידים ומן העצמות איתיביה רבא לעולא רקב הבא מן הבשר טהור הא מן העצם טמא ואע"ג דליכא בשר אימא הכי רקב הבא מן הבשר טהור עד שיש עצם בבשר הא ליכא גידים אי אפשר לבשר ולעצמות בלא גידים אמר רב שמואל בר אבא א"ר יוחנן שני מתים שקברן זה עם זה נעשו גלגלין זה לזה מתיב (א) רב נתן רקב הבא מב' מתים טמא אמר רבא שקברו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו והרקיבו ועמדו על מלא תרווד רקב אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן גזז שערו וקברו עמו נעשה לו גלגלין תנן התם כל שבמת טמא חוץ מן השינים והשער והצפורן ובשעת חיבורן כולן טמאין בעי חזקיה שערו העומד לגלח צפורן העומד ליגזז מאי מי אמרינן כל העומד ליגזז כגזוז דמי או דלמא השתא מיהא הא מחוברין וניפשוט ליה מדרבה בר בר חנה טעמא משום דגזז הא לא גזז לא הכי קאמר גזז הרי זה גלגלים לא גזז מיבעי ליה בעי ר' ירמיה רקב הבא מן העקב מהו כי גמרינן רקב הבא מכוליה מת אבל דאתי מן עקב לא או דלמא לא שנא ת"ש דתני ר' נתן ברבי אושעיא רקב הבא משני מתים טמא ואי ס"ד הבא מן העקב לא זיל הכא דלמא דרך עקב קאתי והכא דלמא דרך עקב קאתי (ב) אי דאירקיב כוליה מת וקאתי דרך עקב הכי נמי אלא הכא כגון דאירקיב חד אבר וקאתי דרך עקב מאי תיקו בעי רבי ירמיה עובר במעי אשה הוי גלגלים או לא כיון דאמר מר עובר ירך אמו הלכך גופה הוא ולא הוי גלגלין או דלמא כיון דסופו לצאת מיפרש פריש מינה ואת"ל עובר דסופו לצאת מיפרש פריש מינה

שכבת

איזהו מת שיש לו תורת רקב נקבר ערום כו'. אבל אם נקבר בכסותו אפי' בארון של שיש אין לו תורת רקב לפי שכסותו שנרקבת עמו נעשית לו תערובת ואנו אין לנו הלכה למשה מסיני שיהא רקב מטמא אלא רקב הבא מן המת עצמו בלא תערובת וכן אם נקבר בארון של עץ ואפי' ערום או על גבי רצפה של לבנים הואיל והארון של עץ והתבן של לבנים עשוין לירקב נעשין לו תערובות ואין לו תורת רקב: **נעשו גלגלים זה לזה.** נעשה כמי שנתערבו זה בזה ואין זה רקב גמור. גלגלין כלומר המגלגל זה לזה ונתערב זה עם זה (ג) וכשנתערב עמו כסות או רקבון אחר דמי ואפילו נקברו ערומים בארון של שיש הואיל דלא הוי רקב (א) דמת אחד: **אמר רבא.** כי קתני התם דרקב הבא מב' מתים טמא כגון שקברו (ב) זה בפני עצמו וזה בפני עצמו והרקיבו כל אחד בפני עצמו ועמד על מלא תרווד רקב ממת זה חצי תרווד וממת זה חצי תרווד מצטרפין למלא תרווד הואיל ולא נעשו גלגלין זה לזה מתחילה בשעה שהרקיבו אבל היכא (ג) דנקברו זה עם זה לעולם אימא לך דנעשו גלגלין זה לזה ואין לו תורת רקב: **גזז שערו וקברו עמו נעשה לו גלגלין.** (ד) אבל כי לא גזז והניחו מחובר כמו שהוא לא נעשה לו גלגלין: **שערו העומד ליגזז.** קודם מיתה כגון שהכביד עליו שערו כגזוז דמי ונעשה לו גלגלין ואין לו רקב: **הא לא גזז לא.** ואע"ג דעומד ליגזז: **לא ה"ק גזז הוי גלגלין.** כלומר מדרבה בר בר חנה ליכא למשמע מידי דהא דרבה בר בר חנה אמר דכי גזז הוי גלגלין אבל לא גזז לא אמר ביה ולא מידי ואכתי תיבעי לך: **מן העקב.** מן מרגלותיו כלומר ממתנים ולמטה כי קאמר דמלא תרווד רקב טמא היכא דאתי מכוליה מת מכלפי גוייה שלמעלה דעיקר הגוף כו: **ואי ס"ד.** רקב הבא מן העקב לא הוי טמא כי בא משני מתים אמאי טמא להאי רקב [זיל] להכא (ה) איכא למימר דדילמא דרך עקב קאתי וכן נמי להכא גבי אידך מת דילמא דרך עקב קאתי ואין לו תורת רקב אלא מדלא אמר הכי ש"מ דרקב הבא מן העקב יש לו תורת רקב: **ה"ד אי דאירקיב כוליה מת.** כלומר לעולם אימא לך דרקב (ו) שבא מן העקב טהור והכי קבעינא מינך (ז) תרווד אי דאירקיב כוליה מת וההוא מלא [תרווד] רקב דשקלית מיניה אתא ליה דרך עקב עד כלפי הראש על פני כולו של מת הכי נמי דאיכא למיפשט מהאי דרב נתן בר אושעיא דהוי טמא אלא כי קא מיבעיא ליה הכא כגון דארקיב חד אבר וההוא אבר עצמו דארקיב אתא ליה דרך עקב בלבד והכי קמיבעיא לן מי אמרינן כי גמירי רקב כגון דאתי מכל גוף דמת אבל היכא דאתי מן עקב למודיה לא או דלמא לא שנא:

שכבת

איזהו מת שיש לו רקב. אלא תרווד רקב מטמא באהל ונזיר מגלח עליו: **שנקבר** ערום בארון של שיש או על גבי רצפה של אבנים. שאינה נשחקת ואין להסתפק בעפר אחר כי אם ברקב גוף של מת: **נקבר** בכסותו ואפילו בארון של שיש או ערום בארון של עץ או על גבי רצפה של לבנים. שנוחות ליסחק וליכתש מאליהן: זהו מת שאין לו רקב. ואפילו לקח ארבע או חמש תרוודין מן רקב שלו שבודאי יש כאן מלא תרווד מגוף המת טהור כדאמרינן בפ' המפלת (נדה כז:) מה תחילתו דבר אחר נעשה לו גלגלין משמע דבהא ליכא מאן דפליג שאם נתערב דבר אחר עמו בתחילתו אינו מטמא: **אמר** עולא אין רקב אלא הבא מן הבשר ומן הגידין ומן העצמות. מכולם צריך שיהא הרקב: **הא** מן העצם. לחוד טמא: **והא** ליכא גידין. ולא הוה מצי לשנויי דהכי קאמר ומן² הבשר לחודיה טהור עד שיהא רקב עצם וגידין בהדי בשר דא"כ ליתני מן הבשר ועצם טהור ודייקינן עד דאיכא גידין בהדייהו: **א"א** לבשר ועצמות בלא גידים. ועולא שהזכיר גידים אצטריך לאפוקי נפל שלא נתקשרו אבריו בגידים וברייתא לא איירי בהכי אלא בנולד נגמר: **שני** מתים שנקברו זה עם זה נעשו גלגלין זה לזה. ובפרק המפלת (שם כז:) גרסינן בכל הספרים גנגילאן וגם בערוך (ח) פי' גלגלים עפר הוא שמעורב ממקום אחר לשון דבר המתגלגל ועוד פירש בערוך גלגלין קוטריימ"א בלע"ז דלא גמירי רקב אלא של מת אחד ולא שיש מת אחר מעורב בו: **מתיב** רב נתן רקב הבא משני מתים טמא. וקא ס"ד דמיירי שנקברו יחד: **ונרקבו** ועמדו על מלא תרווד. אחר שאכלן עש ולא נשאר בכל אחד אלא חצי תרווד וכיון שהיה כל אחד יחידי כשנקברו יש להן דין רקב ויש תימה למה נקט ועמדו על מלא תרווד רקב אחד שלא נשתייר³ וי"ל דלרבותא נקטיה [דאפילו] כי אין בשניהם אלא תרווד אחד דליכא השתא רקב מן העקב אפ"ה הוי שיעור כתרווד⁴ דלקמן פשטינן מינה בעיא דרקב הבא מן העקב מהו דגם לפי הדיחוי שמעי' דמת דארקיב כוליה מיהא מצטרף רקב העקב לשאר רקבובית לתרווד: **תנן** התם במס' אהלות (פ"ג מ"ג) כל שבמת טמא וגם⁵ העור ופליגי בה בפ' דם נדה (נדה נה.) איכא למ"ד דרבנן ואיכא למ"ד דאורייתא: **חוץ** מן השינים והשער והצפורן. שטהורין אף מדרבנן: ובשעת חיבורן למת כולן טמאין. שהנוגע או מאהיל עליהם א]הוא נוגע או מאהיל על המת דהוו יד לטומאת המת: **בעי** חזקיה שערו העומד ליגזז מהו. מי הוי ב] [כשאר] חיבורין למת וטמא או כגזוז⁶ דמי ולא מטמא כמת אף במחובר למת או דלמא מטמא בעודו מחובר בו ויש מפרשים לענין גלגלין קא מיבעיא ליה כגזוז⁷ דמי ונעשה גלגלין או לא ומיהו [כפי"ן] קמא מסתברא דקאי אמתניתין דכל שבמת טמא: **טעמא** דגזז. או הוי גלגלין הא לא גזז לא ומיירי בכל ענין אף משער העומד ליגזז וקאמר דלא גזז דלא הוי גלגלין הכי נמי נימא דבשעת חיבורו טמא דהוי כגופו: **לא** גזז תיבעי לך. כלומר לרבה בר בר חנה גופיה קא מיבעיא ליה היכא דלא גזז ולהכי נקט גזז דבגזוז דוקא הוא דפשיטא ליה: **רקב** הבא מן העקב מהו. לפי שבעקבו של אדם יש בו עובי בשר שאין בו חיות ומיבעיא ליה אי גמירי ביה רקב או לא: **הבא** מכוליה מת. כלומר מכל הבשר שיש בו חיות: **רקב** הבא משני מתים טמא. ולעיל אוקמיה רבא כגון שעומד⁸ על מלא תרווד שלא נשאר משניהם כי אם מלא תרווד: ואי סלקא דעתך הבא מן העקב לא. כלומר (לא) שאינו מטמא: זיל הכא דלמא דרך עקב קאתי. כלומר שמא יש בו מן העקב ולהכי נקט דלמא שאין כזה [ודאי] דשמא מן העקב אכלן עש וזה הרקב נשאר מן שאר הגוף: היכי דמי. כלומר היכי הוי [בעיין] ודאי אי דארקיב כוליה מת ואתי דרך עקב ה"נ דיש לו רקב דבהכי מיירי הא דתני רב נתן כשנרקב כל המת ונרקב גם העקב שיש בו דין רקב אלא [בעיין] היכא דארקיב חד אבר הרגל ואתי דרך העקב דאיכא למימר לפי שאין חיות כבשר העקב [מיהר] להרקיב⁹ בכי¹⁰ האי גוונא לא גמירי רקב: **עובר** במעי אשה מי הוי גלגלין. כשני מתים שקברן זה עם זה:

כיון

מסורת הש"ם

א) נדה כז: תוספתא דאהלות פ"ב, ב) [עי' תוס' נדה כז: ד"ה לאפוקי], ג) נ"א שמן, ד) נדה נה. אהלות פ"ג מ"ג, ה) [סנהדרין טו.], ו) ב"ק מז. חולין נח. תמורה לא., ז) נ"א דילמא, ח) [בערך גלגל ע' וכערך גנגילון].

◆

נוסחת הריב"ן

א) רקב שלו: ב) שקברן: ג) דקברן: ד) (אבל כי לא גזז לא נעשה לו גלגלין) ליתא בכ"י: ה) זיל להכא לגבי חד מת איכא למימר: ו) דרקב הבא כו' תרווד דשקלית כו' מיבעי' לי כו' קא מיבעיא לי מי כו' או דלמא ל"ש תיקו הס"ד ואח"כ מה"ד מיפרש פריש מיניה ונעשה לו גלגלין הס"ד:

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' מתיב רבי נתן ברבי אושעיא רקב הבא: (ב) שם דלמא דרך עקב קאתי היכי דמי אי דאירקיב: (ג) רש"י ד"ה נעשו וכו' עם זה וכמו שנתערב עמו כסות:

◆

גליון הש"ם

גמ' בעי חזקיה שערו העומד לגלח. עי' גיטין דף לט ע"א:

◆

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] תוס' ד"ה חוץ וכו' או מאהיל עליהם הוא נוגע. תיבות הוא נוגע נמחקו ונ"ב הוי כנוגע: ב] ד"ה בעי וכו' מי הוי כשאר תיבת כשאר נמחק ונ"ב בשעת חיבורן וכו' כנ"ל:

◆

הגהות התוספות

1. נ"ל כלומר שמלא תרווד רקב ממנו. 2. נ"ל מן. 3. נ"ל שלא נשתייר מהם יותר. 4. נ"ל שיעורו בתרווד. 5. נ"ל פי' וגם. 6. נ"ל מי הוי בשעת חיבורן למת כגזוז כו'. 7. נ"ל אי כגזוז. 8. נ"ל שעמדו. 9. גירסת הרא"ש ז"ל מיהר לרקוב והרקיב גם האבר שאצלו. 10. נ"ל וכו'.

עין משפט נר מצוה

כה א מיי' פ"ז מהל' נזירות הלכה ג ופ"ג מהל' טומאת מת הלכה ד סמג עשין קסז:

כו ב ג מיי' פ"ז מהל' נזירות הלכה ד ופ"ג מהל' טומאת מת הלכה ה סמג עשין קסז:

[ד מיי' פ"ד מהל' טומאת מת הלכה ג]:

כז ה ו מיי' פ"ג מהל' טומאת מת הלכ' יג סמג עשין רלג:

כח ז מיי' שם הלכה ה ופ"ז מהל' נזירות הלכה ד:

◆

מוסף רש"י

בארון של שיש וכו'. דהשתא אין תערובת ברקבוביתו (נדה כז:). נקבר בכסותו. דאיכא רקבובית, או אפילו ערום בארון של עץ, דאיכא רקבובית, או על גבי רצפה של אבנים. שעפרן נמחה, זה מת שאין לו רקב. שאין רקב שלו מטמא, מפני דבר אחר המעורב בו (שם). עובר ירך אמו. והרי הוא כאחד מאבריה (חולין נח.).

◆

פי' הרא"ש

איזהו מת שיש לו רקב. שאלו תרווד עפר (רקבו ביתו) [רקב גופו] מטמא באהל נקבר בארון של שיש. שלא נתערב רקבון אחר בעפרו. אבל אם נקבר בכסותו או בארון של עץ או על גבי רצפה של (אבנים) [לבנים] אין לו דין רקב: אין רקב אלא הבא מן הבשר ומן הגידין ומן העצמות מכולם צריך שיהיה ברקב: הא מן העצם אע"ג דליכא בשר. ולא מצי לשנויי דה"ק מן הבשר לבדו טהור עד שיהיה עמו עצמות וגידין דא"כ הול"ל מן הבשר ומן העצם טהור והוה דייקינן עד דאיכא גידין בהדייהו: אי אפשר לבשר ועצמות בלא גידים. ועולא שהזכיר גידים איצטרך לאפוקי נפל שלא נתקשרו איבריו זה לזה: [נעשו גלגלין זה לזה] בערוך גרס גלגלין ופי' עפר מעורב ממקום אחר לשון דבר שמתגלגל ועוד פי' גלגלין קונטרייטא דלא גמירי רקב אלא במת שנקבר לבדו. והרקיבו ועמדו על מלא תרווד. שאכלו עש ולא נשאר בכל א' כי אם חצי תרווד. וצ"ע למה נקט שעמדו על מלא תרווד רקב ולא נשאר מהם יותר. תנן התם פ"ד דאהלות כל שבמת

פי' הרא"ש (המשך)

טמא ואף העור טמא איכא מאן דאמר מדרבנן. ואיכא מ"ד מדאורייתא: חוץ מן השינים והשער והצפורן. בפ' דם הנדה מפ' טעמא משום דבעי' דומיא דעצם מה עצם שנברא עמו ואין גזעו מחליף אף כל שנברא עמו ואין גזעו מחליף יצאו השינים שלא נבראו עמו יצאו שער וציפורן שאע"פ שנבראו עמו גזעו מחליף ובשעת חבורן הכל טמא והנוגע בהם כנוגע בבשר המת: בעי חזקיה שערו העומד ליגזז וכו' גבול היה להם לגידול שער מתי היה עומד ליגזז ומיבעיא ליה אי מטמא בשעת חבורן למת. וי"מ דמבעי ליה אם נעשה גלגלין כאילו היה גזוז וקברו עמו. ולא נהירא דא"כ אמאי מייתי הך מתני' דאהלות הכא. ותפשוט ליה מדרבה בב"ח טעמא דגזז וכו' משמע ליה דרבה בב"ח איירי בכל ענין אפי' עומד ליגזז וקאמר דוקא גזז. ולא גזוז תבעי לך לרבה בב"ח מיבעי ליה היכא דלא גזוז ולהכי נקט גזז דבגזוז דוקא הוה פשיטא ליה: רקב מן העקב מהו לפי שיש בעקבו של אדם עובי בשר שאין בו חיות ולהכי מיבעי ליה אם נקברו מטמא שהוא אינו חשוב כגוף המת כי גמירי רקב הבא (מן שלא) [מכוליה] מת. כלומר שבא מן דבר שמת עם המת שבשעת מיתה מת הכל יחד אבל דאתי דרך עקב לא. לפי שמחיים הוי כבשר המת. רקב הבא מב' מתים טמא ואוקמה רבא לעיל כגון שעמדו על מלא תרווד שלא נשאר מב' כ"א מלא תרווד ואי ס"ד הבא מן העקב לא כלו' שאינו מטמא זיל להכא דלמא דרך עקב קאתי פי' למה טמא כלך לדרך זו והאמר שמא מן העקב בא ולא תטמאנו ודאי והמאהיל עליו ונכנס למקדש או אכל קודש בשגגה מביא קרבן ושמא חולין בעזרה הוא. אי דארקיב כוליה מת ואתי דרך עקב ה"נ אם נרקב כל הגוף ונרקב גם העקב לא מבעיא ליה דודאי טמא אלא הכא כגון דארקיב חד אבר וקאתי דרך עקב. שעדיין לא נרקב שאר הגוף כ"א העקב ואותו אבר הסמוך לעקב ואיכא למימר לפי שאין חיות בעקב (מיהר) לרקוב והרקיב גם האבר שאצלו ובכה"ג לא גמרי רקב: עובר במעי אשה מי הוי גלגלין.